

УДК 330.5

Калбанцова-Райлян А.І.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України

ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА РІЧКОВОГО ТРАНСКОРДОННОГО УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ(НА ПРИКЛАДІ ДНІСТРА)

В статті наведено основні пропозиції щодо формування системи економіко-екологічної безпеки управління водними ресурсами транскордонного річкового басейну на основі принципів розмежування екологоконструктивних та екологодеструктивних факторів.

Ключові слова: економіко-екологічна безпека, Дністер, басейнове управління, транскордонне управління.

Kalbancova-Raylyan A.

ECONOMICS AND ENVIRONMENTAL SAFETY RIVER TRANSBOUNDARY WATER MANAGEMENT (ON THE DNIESTER)

The article shows the main proposals for the formation of economic and ecological security of transboundary water resources of river basin based on the principles of separation of ecological constructive and ecological destructive factors.

Key words: economic and environmental security, Dniester basin management, transboundary management.

Калбанцова-Райлян А.И.

ЭКОНОМИКО-ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ РЕЧНОГО ТРАНСГРАНИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ ВОДНЫМИ РЕСУРСАМИ (НА ПРИМЕРЕ ДНЕСТРА)

В статье приведены основные предложения по формированию системы экономико-экологической безопасности управления водными ресурсами трансграничного речного бассейна на основе принципов разграничения экологоконструктивных и экологодеструктивных факторов.

Ключевые слова: экономико-экологическая безопасность, Днестр, бассейновое управление, трансграничное управление.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Україна має міцний фундамент для розбудови транскордонних відносин на

регіональному рівні, а також на чималий досвід здійснення такої співпраці. Але, на жаль, у зв'язку з наявністю в країні дисбалансу між загальнодержавними інтересами та інтересами населення регіонів і територіальних громад, а також недоліками в системі управління економікою, зокрема неврахуванням у процесі прийняття управлінських рішень дії чинників, які сприяли б соціально-економічному розвитку регіонів, їх діяльність практично зводиться лише до культурно-освітньої співпраці.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Для якнайповнішого використання наявних можливостей та отримання максимальних вигід від транскордонної співпраці регіонів необхідно ретельно досліджувати процеси транскордонного співробітництва в сучасних умовах розвитку економіки України і, спираючись на багатий досвід західноєвропейських країн, шукати шляхи його активізації. Такий досвід є описаним, зокрема, в роботах З.В.Герасимчук [1; 2], А.О.Олексюк [1], Л.В.Корольчук [2].

Досить важливим є потенціал транскордонного співробітництва в басейні Дністра. Одним з факторів, які визначають цей потенціал екологічної безпеки Дністра.

Цілі статті. Метою статті є розробка пропозицій щодо формування системи економіко-екологічної безпеки управління водними ресурсами транскордонного річкового басейну на основі принципів розмежування екологоконструктивних та екологодеструктивних факторів.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Закономірно, що різні чинники по-різному впливають на стан екологічної безпеки. Одні з них сприяють забезпеченню екологічної безпеки суспільних систем, інші ж, навпаки, заважають підтримці екологічної рівноваги. Відповідно за характером взаємозв'язку доцільно розмежувати екологоконструктивні (фактори-стимулятори) та екологодеструктивні (фактори-дестимулятори) фактори. Перші – ті, що здійснюють позитивний вплив на стан екологічної безпеки регіону (розширення заповідних територій, лісистості; високий рівень екологічної свідомості, освіти, культури; скорочення кількості потенційно небезпечних об'єктів). Дестимуляторами є фактори, які негативно (прямо чи опосередковано) впливають на стан екологічної безпеки, наприклад: висока енергомісткість економіки регіону, зростання частки ресурсномістких галузей, низький рівень впровадження досягнень НТП у природоохоронній сфері, високий рівень зносу промислово-виробничих фондів, низькі асиміляційні можливості екосистем регіону, низький рівень екологізації податкової системи [2].

Річка Дністер є другою за водністю в Україні, яка має загальну водозбірну площу 72,9 тис км², при цьому на території України знаходиться 53,5 тис км². На території України знаходиться верхів'я Дністра та його пригирлова частина.

У межах Львівської області р. Дністер забруднюється скидами зворотних вод підприємств області як безпосередньо, так і через притоки Стрв'яж, Тисмениця, Стрий. Верхня течія ріки забруднюється стічними водами комунальних підприємств м. Самбора, смт. Калинів Львівської області. Нижче по течії р. Дністер скидають недостатньо очищені стічні води комунального підприємства «Розділтеплокомуненерго» та акціонерного товариства «Енергія-Новий Розділ». Результатом неефективної роботи очисних споруд вищенаведених організацій можна пояснити перевищення гідрохімічних показників по БСК₅, азоту амонійному в створах смт. Розвадів і с. Журавно Львівської області.

У поверхневих водах басейну Дністра, починаючи з 2001 р., постійно зростає вміст сполук мінерального азоту, фосфору, органічних речовин. Води р. Тисмениці характеризуються найвищим рівнем забруднення у басейні Дністра практично за всіма досліджуваними показниками і при впадінні у р. Дністер чинять значний вплив на його екосистему. Протягом усього року тут спостерігається недостатній рівень насичення води киснем, а двічі за рік його концентрації знижувались до критичного рівня – 3 мг/дм³. Незважаючи на майже десятирічну тенденцію до зменшення вмісту важких металів, забруднення річок басейну Дністра вказаними компонентами залишається високим. Максимальні концентрації різних металів, як правило, відзначаються нижче населених пунктів, розташованих уздовж р. Дністер [3].

В 2011 р. Чернівецькій області виділено 1,9 млрд грн на будівництво Дністровської ГАЕС у м. Новодністровськ. Засоби направляються на виготовлення другого гідроагрегата, будівництво водоймища на 32 млн/куб. – 500 млн грн Також 60 млн буде спрямовано на соціальну сферу Сокирянського району та міста Новодністровськ. Зараз на Дністровській ГАЕС уведений в експлуатацію лише один гідроагрегат.

Водна політика в Республіці Молдова в даний час знаходиться в процесі реформи. Концепція розвитку водного сектора, прийнята парламентом країни, визначає три основних пріоритетних напрямки в менеджменті водних ресурсів та їх охорону. Це розвиток та впровадження системи управління та охорони вод – (1) на основі інтегрованого підходу, (2) на принципах урахування особливостей і цілей гідрографічного басейну і входять до нього водних об'єктів і (3) за участю всіх зацікавлених сторін.

Головні цілі національної водної політики визначені як досягнення сталого менеджменту води як природного компонента (ресурсу) і як соціально-економічної категорії (товару), створення здорових і безпечних умов для проживання громадян відповідно з пріоритетними цілями:

- розробка та апробація (тестування) варіантів законодавчо-правових, організаційних, нормативно-регуляторних, фінансово-економічних, інформаційно-освітніх, контрольних та інших інструментів (механізмів), які б в довгостроковій перспективі гарантували стійке управління водами;

- досягнення надійного забезпечення потреб населення в якісній питній воді шляхом гарантування населенню мінімально необхідного і санітарно-гігієнічно виправданого кількості води питної якості;

- створення умов для забезпечення продовольчої безпеки країни на основі зрошення, адаптованого до потреб і можливостей фермерів;

- гармонізація планів розвитку галузей економіки, принципово залежать від водних ресурсів (промисловість, енергетика, туризм і відпочинок, рибництво, транспорт), і соціального розвитку суспільства на основі залучення всіх зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень і розподілу відповідальності.

Молдова передасть Україні в оренду дві земельних ділянки загальною площею 14,4 га для забезпечення функціонування Дністровського гідроенергетичного комплексу. Це передбачає проект угоди між урядами Молдови й Кабінетом Міністрів України. Планується, що дві ділянки площею 5 га й 9,4 га будуть передані Україні у володіння й користування за плату на основі договору оренди строком на 5 років із правом його продовження. До набрання чинності угоди українська сторона виплатить молдавській компенсацію за самовільне використання названих вище ділянок землі, розташованих на території Молдови, за увесь час незалежності республіки. Україна також зобов'язується компенсувати Молдові щорічний збиток, що наноситься рибним запасам у результаті будівництва комплексу. Сторони домовилися проводити спільний моніторинг якості поверхневих вод у прикордонному пункті для запобігання забруднення водних ресурсів.

Будівництво Дністровської ГАЕС аргументується необхідністю вирішення проблеми виробництва енергії в години пікового навантаження. Проте розробники «Стратегії розвитку енергетичного сектора України до 2030 року» не намагаються вирішити проблему принципово, а тільки пропонують технічне рішення для її пом'якшення.

Стратегія пропонує збереження існуючого неефективного балансу джерел електрики, що утворилася за дуже специфічних обставин переходу

української економіки до незалежної, в умовах надзвичайно сприятливих для атомної енергетики. Автори стратегії виявилися неспроможними оцінити сучасні тенденції розвитку енергетики і запропонували шляхи підготовлені ще в радянські часи.

Вивчення проекту ДГАЕС, його економічних, екологічних, соціальних, правових та політичних аспектів виявило ряд його негативних наслідків. Зокрема, проект базується на низькофективній технології, тому викликає сумнів його економічна доцільність та здатність принести прибуток достатній для повернення кредиту. Окрім того, проект має ряд техногенних ризиків, найбільшими з яких є підвищена сейсмічність у районі будівництва та нестійкі ґрунти а також конструктивні та гідрологічні ризики.

Щодо екологічних наслідків, то проект загрожує обезвожуванням пониззя Дністра, що призведе до катастрофічних наслідків для природи регіону, зокрема для плавневої системи Дністра, що охороняються Рамсарською конвенцією, а також викличе проблеми з питною водою у регіоні.

Висновки. Для підвищення ефективності участі воно повинно здійснюватися відповідно до процедур, прийнятих державами на виконання своїх зобов'язань в рамках Конвенції Еспо про оцінку транскордонного впливу, Орхуської конвенції про участь громадськості в прийнятті рішень і Гельсінкської водної конвенції, а також правилами, встановленими басейновими угодами. Тому, якщо басейнова угода буде прийнята, вона має містити механізми доступу до інформації та участі громадськості в прийнятті рішень. Порушення вимог про своєчасне інформування про заплановану Сторонами діяльність, яка може завдати шкоди навколишньому середовищу країн басейну, і залученні громадськості до участі в прийнятті рішень, приводять, як правило, до труднощів в отриманні міжнародного фінансування для реалізації проєктів і втрати державою позитивного іміджу [4].

Державна екологічна басейнова політика в регіональному та транскордонному масштабі формується на основі регіональних аспектів сталого соціально-економічного розвитку господарського комплексу в умовах екологічної безпеки з метою підвищення ефективності функціонування місцевих органів влади. Це повинно здійснюватися за допомогою таких заходів: проведення екологічної експертизи існуючих і нових екологічно небезпечних об'єктів; формування сучасної екологічно безпечної системи водопостачання; вдосконалення механізму збору та утилізації відходів; послідовне впровадження басейнового принципу управління, забезпечення екологічних попусків, збереження лісів, заплав,

відновлення природних територій та екосистем; залучення всіх верств суспільства до процесу прийняття рішень в системі регіонального природокористування і охорони навколишнього середовища.

1. Герасимчук З.В., Олексюк А.О. Екологічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення: Монографія / З.В.Герасимчук, А.О.Олексюк. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 280 с.
2. Герасимчук З.В., Корольчук Л. В. Транскордонне співробітництво регіонів: методика оцінки та шляхи активізації: Монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 184 с.
3. Інституціональне забезпечення екологічно збалансованого водокористування в сучасних умовах: Монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян, О.В. Яроцька, Н.В. Коржунова. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 455 с.
4. Программа действий по усовершенствованию трансграничного сотрудничества и устойчивого управления бассейном реки Днестр результаты проекта. [Отдел по окружающей среде, жилищному вопросу и землепользованию ЕЭК ООН, Бюро Координатора экономической и экологической деятельности ОБСЕ]. – К., 2007. – 66 с.